

Махматмурод ШОМИРЗАЕВ

Термиз давлат университети
умумтехника фанлари ва технология
кафедраси доценти, педагогика фанлари номзоди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЖТИМОЙ- ИҚТИСОДИЙ СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА МИЛЛИЙ ХУНАРМАНДЧИЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ

Мақолада миллий хунармандчилик ва унинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти баён қилиниб, мазмун-моҳияти мантиқан кетма-кетликда изчил ёритилган.

Таянч сўзлар: кулол, сопол, хунарманд, хумдон, чанг, хунармандчилик, кулолчилик чархи, ганч ўймакорлиги, нақш, мисгарлик.

В статье описывается народное мастерство и его социально-экономическое значение с последовательной логикой.

Ключевые слова: гочар, керамика, ремесленник, утонченность, пыль, ремесла, керамика, ганчевая гравюра, узор, медь.

The article describes folk craftsmanship and its socio-economic significance with a logic and step by step logic.

Keywords: potter, ceramics, artisan, refinement, dust, crafts, ceramics, ganch engraving, pattern, copper.

Кириш. Кулол-сопол идиш ва буюмлар тайёрловчи хунарманд ҳисобланади. У маҳсус тупроқдан қорилган лойдан пиёла, коса, товоқ, лаган, кўза, хурмача, тоғора, хум, тандир ва бошқа буюмлар тайёрлаш, уларни сирлаб безаш ва хумдонда пишириш билан шуғулланади. Асосий асбоби – **чарх** бўлиб ҳисобланади. У ҳамма халқларда асосан бир хилдир. Кулоллар бундан ташқари турли ўйинчоқлар, кошинлар ва қувурлар ҳам тайёрлай оладилар. Уларнинг касби “**кулоллик**”, “**кулолчилик**” деб юритилади.

Кулоллик, кулолчилик - хунармандчиликнинг лойдан турли-туман идиш, буюм, қурилиш материаллари ва бошқалар ишлайдиган соҳаси ҳисобланади. Ўтда қиздирилганда тошсимон бўлиб котиб пишадиган маҳсус (қорамтир, сарғиш, кўкимтир, яшил товланадиган ва бошқача) тупроқдан идиш тайёрлашни одамлар неолит даврининг бошларидаёқ (милоддан аввал 5 минг йиллик) билганлар.

Дастлабки, пайтларда идишлар лойдан тайёрланиб, қуришиб, кейин гулханда қиздирилган. Кулолчиликда ишлатиладиган тупроқ жаҳоннинг ҳамма ерида ҳам борлиги деярли барча халқларда кулолчиликнинг кенг тарқалишига имкон берди. Дастлаб, кулолчилик билан аёллар (милоддан аввал 4-минг йилликнинг охирилари (Месопатамия)да, ва 3-минг йилликнинг бошлари (Миср)да шуғулланган бўлсалар, кейинчалик, кулолчилик чархи ихтиро қилинган эса, кулолчилик билан эркаклар ҳам шуғуллана бошлаганлар. Унда идишлар маҳсус ўчоқ ва хумдонда пиширилган. Ҳозирги кунда кулолчиликнинг содда усуллари Осиёнинг тоғли ҳудудларида яшовчи халқларда ҳали ҳам мавжуд.

Неолит даврига мансуб қароргоҳларнинг қазиб топилган қолдиқлари ўша даврларда идишларнинг таги учли қилиб тайёрланганини кўрсатади. Бу шундан далолат берадики, ўша даврда идишлар ерга сукиб қўйиб ишлатилгандир [1].

Энеолит даври (мис асри)да Шарқ мамлакатлари ва Қадимги Грецияда нафис сопол идишлар тайёрлаш, сополдан архитектурада фойдаланиш авж олади, кейинчалик сирлаш усуллари кашф этилган, кулолчилик маҳсулотларининг бадиий қиммати оша боради [2].

Афросиёда ва Ўрта Осиёнинг бошқа ерларида топилган археологик қазилмалар VII-XII асрларда кулолчилик Ўрта Осиёда анча ривож топганини кўрсатади. XIII асрда мўғуллар ҳужуми оқибатида кулолчилик секин ривожланди. XIV-XVI асрларга келиб эса яна авж олди. XVII-XVIII асрларда Ўрта Осиёнинг бир неча феодал давлатга ажралиши турли ўлкалар ўртасида ўзаро алоқаларнинг сусайишига сабаб бўлди. Лекин, шунга қарамай хунармандчиликнинг барча турлари қатори кулолчиликда ҳам турли жойларда турлича услублар вужудга келди. XIX аср кулолчилик маҳсулотлардан ёғоч ва ганч ўймакорлиги нақашарига яқин безаги билан ажралиб туради.

Кулолчилик маҳсулотларининг, жумладан, идишларининг шакли асрлар оша давр ва дид талаблари билан ўзгариб борди. Ўрта Осиёда сувга бўлган катта эҳтиёж сопол идишларнинг

турларини кўпайишига олиб келди. Халқ усталари бу идиш ва буюмларни тайёрлаш билан бир қаторда уларни юксак дид билан безардилар. Россияда XIX асрда арзон баҳода чинни ишлаб чиқаришнинг кенг йўлга қўйилиши ва марказий Россиядан чинни маҳсулотлари кўп келтирилиши Ўрта Осиё кулоллари бозорини бирмунча сусайтирди. Лекин арзон сопол идиш ва буюмларга бўлган талаб, айниқса, архитектурада кулолчилик маҳсулотларининг зарурлиги кулолчиликнинг узлуксиз давом этишини тақозо этди [3].

Мақсад. Кулолчилик Ўрта Осиёда, айниқса, ўзбеклар ва тожиклар яшайдиган шаҳар ҳамда қишлоқларда кенг ривож топган. Қоратоғ, Самарқанд, Шаҳрисабз, Ғиждувон, Тошкент, Риштонда сопол идишларни сирлаб безатишнинг ўзига хос услублари вужудга келган. XIX асрда кулолчиликнинг йирик марказлари бўлган. Бу ерларда ишлаб чиқарилган маҳсулотлар пишик, чиройли, сири нафис, нақшлари кўркамлиги билан диққатни тортади.

Октябрь тўнтарилишидан кейин кулоллар меҳнатини уюштиришга алоҳида эътибор берилган. 1930 йилда Тошкентда экспериментал керамика, Самарқандда керамика устахоналари очилди. 1932 йилда Тошкентда ўқув-ишлаб чиқариш устахонаси ишга тушди, қисқа муддатли курслар ташкил қилиниб, кулоллар тайёрланган, уларнинг малакалари ошириб турилган.

Улуғ Ватан урушининг оғир йилларида ҳам кулолчиликга катта эътибор берилди. 1943 йилда Шаҳрисабзда ўқув-ишлаб чиқариш бадий комбинати ишга тушган. Туроб Миралиев (Тошкент), Рустам Эгамбердиев, Карим Ҳазратқулов (Шаҳрисабз), Узоқ Шерматов, Холмат Юнусов (Риштон), Муҳаммад Сиддиқ, Усмон Умаров (Ғиждувон) сингари ўнларча атоқли кулоллар ёшларга таълим-тарбия берган. Ўзбекистонда кулолчилик ишларини ривожлантириш, ёшлардан кулоллар тайёрлаш, кулолчиликни тадқиқ этишда Ўзбекистон халқ рассоми, санъатшунослик номзоди Муҳиддин Раҳимов самарали меҳнат қилди. Ғиждувон ва Риштонда кулолчилик, айниқса, ривож топиб, бу ерларда ўнларча кулолчилик устахоналари ишлади. 1940-йилларда Ғиждувондаги “Намуна”, Риштондаги “Янги ҳаёт” артелларининг маҳсулотлари бутун республикада машҳур бўлган.

Машҳур ганч устаси Зиёвуддин Юсуповнинг - “Ганч ўймакорлиги санъати минг йиллик тарихга эга. Халқ амалий санъатининг бу тури Эрон, Туркия ва Туркистонда кенг тарқалган бўлиб, ҳозиргача давом этиб келмоқда. Ганчкорлик санъатининг имкониятлари жуда кенг. Уни хоҳлаган шаклга солиш мумкин ва бу санъат турида ота-боболаримиз ўз орзу-умидларини, маданиятини кўрсатиб борган, уларга давр фалсафаси сингиб кетган”, деган фикрни келтириб, Бехзод Норбоев куйидагиларни ёзади: “Зиёвуддин ака Юсупов Бухоро ганчкорлик мактаби, Умаржон ака Тоҳиров Хива ганчкорлик мактаби усулларида ижодий иш бошлайдилар. Уларни бир-бирига туташтирган ният ўзбек халқининг амалий санъат соҳисидаги нуфўзини мустаҳкамлашга ҳисса қўшиши бўлди. Уларнинг ҳозиргача бажарган ишларининг санаб ардоғига етиб бўлмайди: Метронинг “Миллий боғ” бекати, Қарши шаҳридаги мемориал комплекс ва вилоят театри, Тошкент қишлоқ хўжалигини ирригациялаш ва механизациялаш муҳандислари институти биноси безаклари” [4].

XIX асрда Бухоро, Қўқон, Марғилон, Самарқанд, Тошкент, Шаҳрисабз ва Хоразмда кандакорлик мактаблари вужудга келди [5].

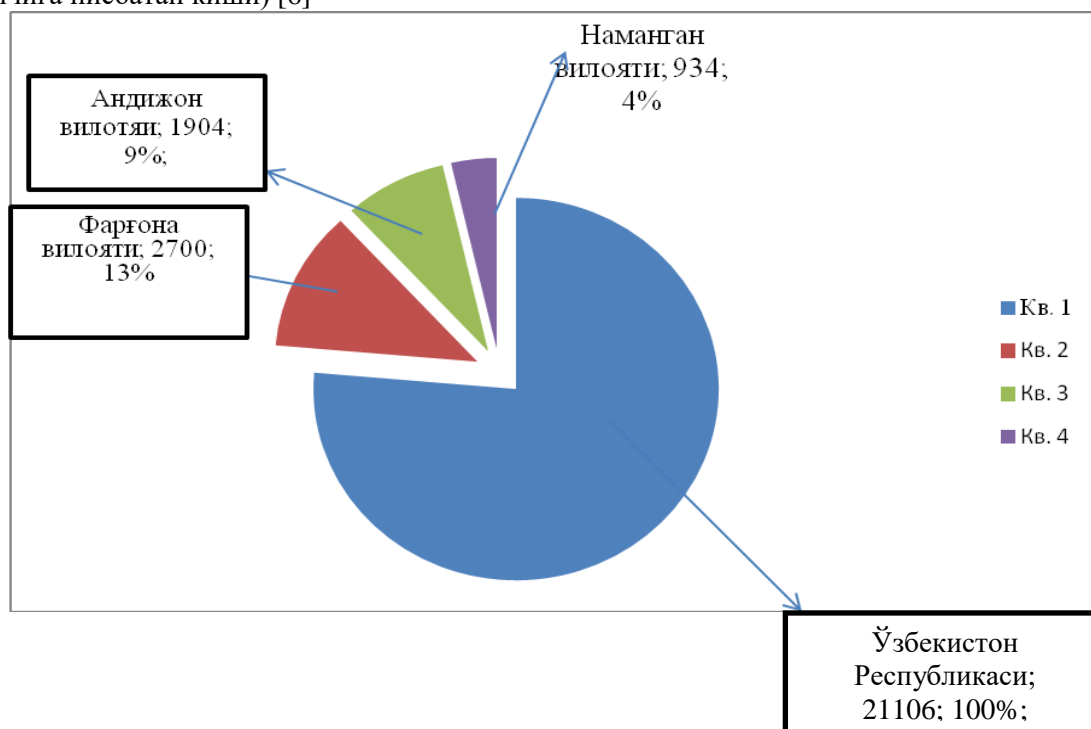
Инқилобдан кейин кандакорлар артелларга уюштирилди. 50-йиллардан бошлаб совға буюмлари, бадий буюмларга талаб кўчайиши билан уларни ишлаб чиқариш ҳам кенг йўлга қўйилди. Кандакорлик цехлари барпо этилди. Бу цехларда кандакорликнинг турли мактабларига мансуб (Масалан, Қўқонда Л.Фозилов, Бухорода С. Ҳамидов, Хивада Ё. Бекжонов каби) усталар ёшларга кандакорлик санъатини ўргатиб келганлар. Қўқон ва Марғилон кандакорлик мактаби намуналарида боғ-роғлар, чаманзорлар тасвирланади, нақшлар саёз ўйиб, тор заминли қилиб ишланади. Тошкентда ишланадиган мис буюм ва идишлар йирик, соддароқ нақшлар билан безатилади. Бухоро мактаби нақшлари эса мураккаб ва нафис. Қарши ва Шаҳрисабз кандакорлик нақшларига қиммат баҳо тошлар, рангдор шишалар кадалади.

Диаграммадан кўриниб турибдики, **республика хунармандлар сонида** Фарғона минтақасининг хунармандлар сонини вилоятлар кесимида таҳлил этганда уларнинг деярли ярими (2700 нафар киши, 13%) Фарғона вилоятига тўғри келади. Андижон (1904 нафар киши, 9%) ва Наманган (934 нафар киши, 4%) вилоятларида эса нисбатан кам. Демак, бу ҳудудларда Фарғона водийсининг улуши касаначилик, хунармандчиликка маҳаллий шарт-шароитларнинг яратилиши юқори бўлган.

Самарқанд кандакорлик нақшларида геометрик шакллар кўп учрайди. Хоразм кандакорлари эса ўта мураккаб ўсимликсимон ва геометрик шакллардан жимжимадор нақшлар ҳосил қилиб ишлайдилар [5].

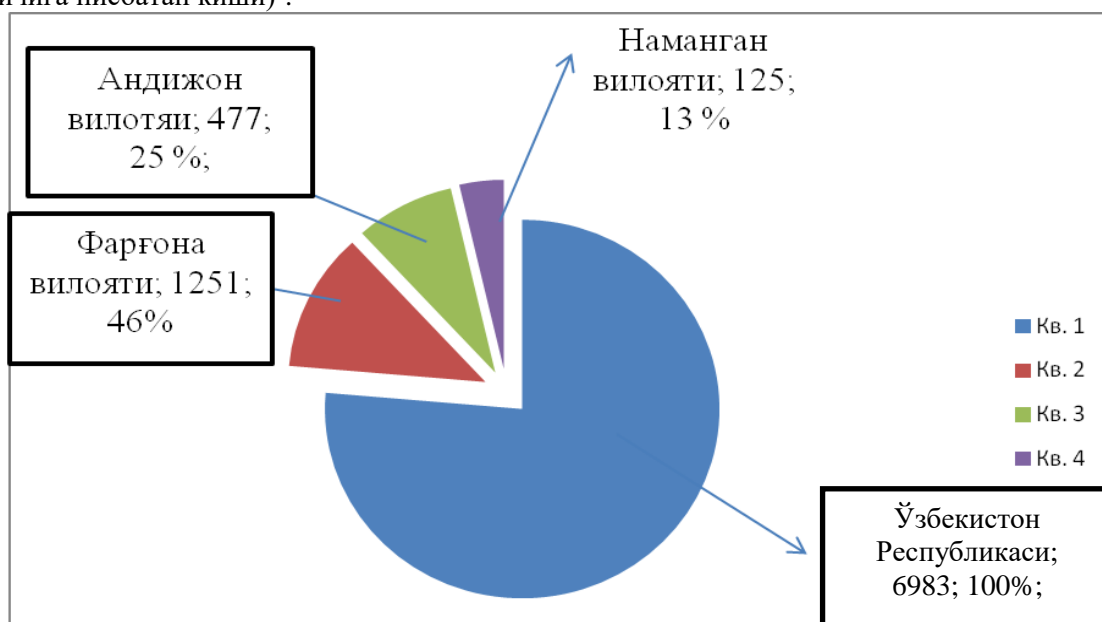
1-диаграмма.

2011 йилда республика хунармандлар сонида Фарғона минтақасининг улуши (Республика кўрсаткичига нисбатан киши) [6]

2-диаграмма.

2011 йилда Республика хунарманд аёллар сонида Фарғона минтақасининг улуши (Вилоятлар кўрсаткичига нисбатан киши)¹.

Изланиш объекти. Ҳозирги вақтда (2005 йил) Ўзбекистонда мавжуд 347,4 минг корxonанинг 93,0% и нодавлат ва фақат 7,0% и давлат корxonаларидан ташкил топган. Нодавлат корxonаларининг 48,6 % и фермер ва деҳқон хўжаликларидан, 2,1% и акциядорлик жамиятларидан, 1,9% и чет эл инвестициялари мавжуд корxonалардан ва 40,4% и бошқа турдаги корxonалардан ташкил топган. Республикада жами банд аҳолининг 77,2% и нодавлат, 22,8% и давлат секторларига тўғри келади. Демак, Ўзбекистонда ҳам иктисодиётнинг бозор моделига ўтиш жадал суръатларда амалга ошмоқда.

¹Диаграмма Республика “Хунарманд” уюшмаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

#2, 2020 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

Маълумки, Ўзбекистонда сўнги йилларда аҳоли бандлигини таъминлаш мақсадида касаначиликка катта эътибор қаратилмоқда.

Айни пайтда ҳунармандчилик Республика “Ҳунармандлар” уюшмасига жипслаштирилиб, уларнинг фаолиятини ривожлантириш мақсадида дастурлар қабул қилиш йўли билан кенг имкониятлар яратилмоқда.

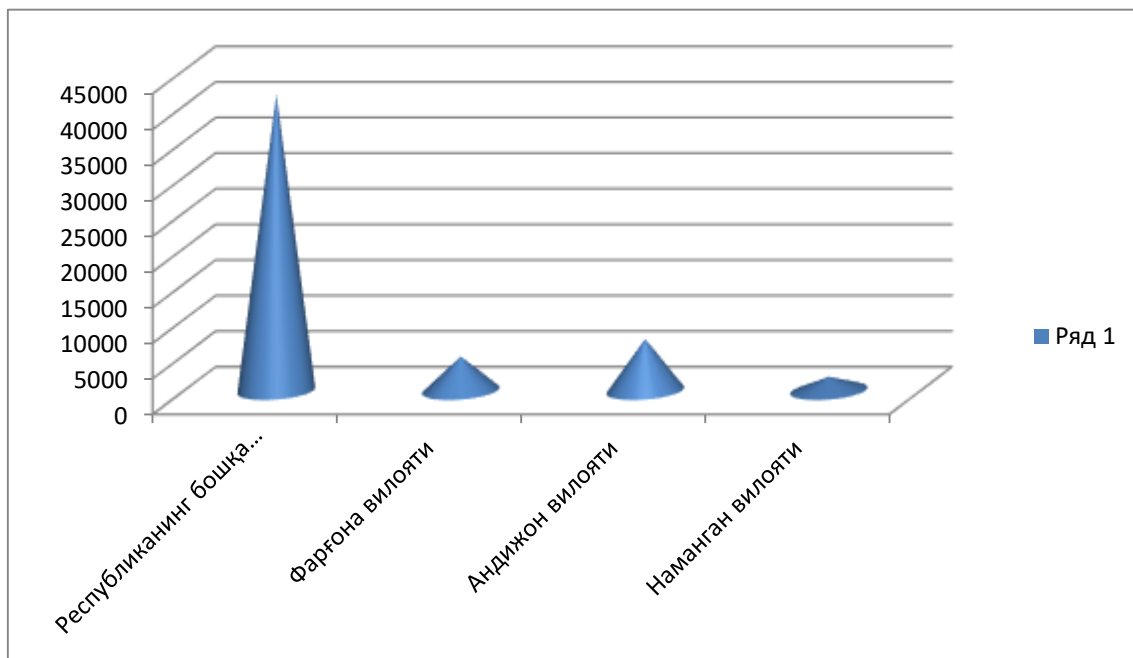
Республика бўйича “Ҳунармандлар” уюшмасида рўйхатда турган ишчиларнинг умумий сони 2011 йилда 21106 нафар кишига етди. Шундан, Фарғона минтақасининг улуши 5538 нафар кишига тўғри келиб, бу республикадаги барча ҳунармандларнинг 26,5 фоизи демакдир.

Фарғона минтақасининг ҳунармандлар сонини вилоятлар кесимида таҳлил этганда уларнинг деярли ярими (2700 нафар киши) Фарғона вилоятига тўғри келади. Андижон (1904 нафар киши) ва Наманган (934 нафар киши) вилоятларида эса нисбатан кам.

Мустақиллик йилларида аёлларнинг ишлаб чиқаришдаги иштирокига аҳамият ортиди. Республикада 2011 йилда ҳунарманд аёллар сони 6983 нафар кишига етди, шундан 1853 нафар киши, яъни 26,3 фоизи Фарғона минтақасида тупланган. Агар, республикада ҳунарманд аёллар жами ҳунармандларнинг 33,2 фоизини ташкил этиши эътиборга олинса, Фарғона минтақасидаги ҳунарманд аёллар минтақдаги жами ҳунармандларнинг салкам 34 фоизини ташкил этади. Бу минтақда ҳунарманд аёлларга эътибор юқорилиги билан изоҳланади. Жумладан, Фарғона вилоятида вилоят ҳунармандларининг 46 фоизини, Андижон вилоятида 25 фоизини ва Наманган вилоятида 13 фоизини ташкил этади. Минтақанинг Андижон ва Наманган вилоятларида Фарғона вилоятига нисбатан аёллар иштироки анча кам.

3-диаграмма.

2011 йилда Республика “Ҳунарманд” уюшмаси томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажми (млн. сўм)²

Қўлланиладиган услуб. 2011 йилда Республика “Ҳунарманд” уюшмаси томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажми 55608,5 миллион сўмни ташкил этди. Шундан 14021,7 миллион сўмлик маҳсулот Фарғона минтақасига ва 41586,8 миллион сўмлик маҳсулот Республиканинг бошқа вилоятларига тўғри келади. Минтақда Республикадаги ҳунармандчилик маҳсулотларининг 25,2 фоизи ишлаб чиқарилади. Ҳунармандчилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми вилоятлар кесимида таҳлил этилганда, Андижон вилоятида минтақда ишлаб чиқариладиган ҳунармандчилик маҳсулотларининг яримидан кўпи (51,7%) тайёрланади. Минтақанинг Фарғона ва Наманган вилоятларида маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми анча кам.

1-жадвал.

² Диаграмма Республика “Ҳунарманд” уюшмаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

Халқ амалий санъати ва миллий хунармандчилик соҳаларининг маҳсулот ишлаб чиқаришдаги ҳиссалари (фоизда)³

Т/р	Фаолият турлари	Ўзбекистон бўйича, жами	Шу жумладан минтақалар бўйича					
			Тошкент	Фарғона	Зарафшон	Мирзақўл	Жанубий	Қуйи Амударё
1.	Кулолчилик, тандирчилик, чиннисозлик	100	78,1	18,8	2,1	од	0,4	0,5
2.	Миниатюрчилик, рассомчилик	100	50,6	36,9	8,9	-	1,9	1,7
3.	Накқошлик, ганч ўймакорлиги	100	23,7	32,0	38,1	2,5	1,0	2,7
4.	Пичоқчилик, кондакорлик, тунукасоzлик, темирчилик	100	9,0	74,9	11,4	1,4	0,9	2,5
5.	Зардўзлик, каштачилик, чокли буюмчилик	100	1,7	90,2	6,6	0,4	0,4	0,7
6.	Ёғоч ўймакорлиги	100	10,3	69,3	12,4	1,3	1,1	5,6
7.	Заргарлик	100	55,8	33,7	6,7	1,5	0,7	1,6
8.	Гилам, атлас тўқиш, чопондўзлик, дўппидўзлик, газламага гул босиш	100	4,8	71,0	19,7	0,9	0,6	3,0
9.	Ҳижмли қолипларда қуювчи устачилик	100	13,3	51,4	33,4	1,1	0,1	0,7
10.	Косибчилик	100	13,7	80,9	3,9	0,8	0,2	0,5
11.	Чармдўзлик, эгар-жабдуғ ясаш	100	23,7	63,5	10,2	1,0	0,3	1,3
12.	Уй-рўзғор буюмларини ясаш	100	4,7	72,3	18,8	3,0	0,6	0,6
13.	Қўғирчоқсоzлик	100	2,7	17,2	78,9	0	0,1	1,1
14.	Бошқалар	100	77,8	0,8	9,7	2,2	1,7	7,8
Жами:		100	18,5	66,3	11,5	0,9	0,6	2,2

Жадвал таҳлилларидан кўриниб турибдики, Фарғона вилоятида халқ амалий санъати ва миллий хунармандчилик кўпгина соҳаларининг маҳсулот ишлаб чиқаришдаги ҳиссалари Тошкент, Зарафшон, Мирзақўл, Амударёнинг жанубий ва қуйи минтақаларининг маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмидан нисбатан фоиз ҳисобида анча юқори (фаолият турлари бўйича умумий 66,3%) бўлганлигини кўраемиз.

Қолган ҳудудларда касаначилик, хунармандчиликка эътиборсизлик маҳаллий шарт-шароитларнинг яратилишидаги сусткашлик билан изоҳланади.

Ўтмишдаги боболаримиз қолдирган мерос, маданий бойликлар, миллий кадриятларни ҳурмат қилиш, уларни ўрганишни ҳар бир инсон бунини ўзида ҳис этмоғи керак.

Шу ўринда миллий хунармандчилик ҳақида ҳам тўхталиб ўтар эканмиз, энг аввало, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Халқ бадиий хунармандчилиги ва амалий санъатини янада ривожлантиришни давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида халқ бадиий хунармандчилигининг асрий анъаналари ва ўзига хос турларини қайта тиклашга алоҳида эътибор қаратилган.

Республика халқ амалий санъати ва миллий хунармандчилик соҳалари маҳсулотининг ҳудудий таркиби бевосита хунармандчиликнинг тарихан таркиб топиши, шаклланиши ва ривожланиши билан боғлиқ. Унда Фарғона минтақасининг иштироки ўзига хосдир [6].

Минтақа накқошлик ва ганч ўймакорлиги; пичоқчилик, кандокорлик, тўникасоzлик ва темирчилик зардўзлик ва каштачилик ёғоч ўймакорлиги; косибчилик чармдўзлик ва эгар-жабдуғ ясаш бўйича республикада биринчи ўринда туради [7].

Жумладан, зардўзлик ва каштачилик маҳсулотларининг 90 фоизи, косибчилик маҳсулотларининг 80 фоизи, пичоқчилик, гиламчилик, атлас тўқиш, чопондўзлик, дўппидўзлик ва уй

³ Ўзбекистон Республикаси “Хунарманд” уюшмасининг 2010 йил материаллари асосида тузилди.

рўзгор буюмларининг 70 фоиздан ортиғи, ёғоч ўймакорлиғи, чармдўзлик ва эгар-жабдуғ маҳсулотларининг 60 фоиздан ортиғи Фарғона минтақасида ишлаб чиқарилади.

Минтақа кулолчилик, тандирчилик, чинни созиқда Тошкент ва Қуйи Амударё минтақасидан кейинги 3-ўринни, миниатюрчилик ва рассомчиликда Тошкент минтақасидан кейинги 2-ўринни эгаллайди. Заргарлик буюмлари яшашда Тошкент минтақасидан кейинги иккинчи ўрини эгаллаб, минтақада республикада тайёрланадиган жами заргарлик буюмларининг 33,7 фоизини ишлаб чиқаради. Бу Мирзачўл ва Қуйи Амударё минтақаларида ишлаб чиқариладиган заргарлик буюмларидан икки хисса ортиқ демақдир.

Республикада тайёрланадиган жами кўғирчоқларнинг қарийб 80 фоизи Зарафшон минтақасига тўғри келади. Фарғона минтақаси Республикада иккинчи ўринни эгаллагани ҳолда минтақада жами кўғирчоқсозлик маҳсулотларининг 17,2 фоизи тайёрланади.

2010 йилда халқ амалий санъати ва миллий хунармандчилик соҳасида 36563,4 млн сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилиб, шундан 24226,7 млн сўмлик маҳсулот, яъни 66,2 фоизи Фарғона минтақаси ҳисобига тўғри келади.

Ўзбекистон халқ усталари бирлашмаси Раимберди Матжонов устахонасида хунармандчилик мактаби очиш таклифини берган, бу устага хунармандчилик сир-асрорларини кенг тарғиб этиш имконини берди. Унинг шогирдлари Даврон Саъдуллаев, Амин Мирзаев, Марямжон Матжонова, Мукаррама Саъдуллаевалар ҳозир бадиий кулолчилик санъатини ривожлантиришда катта ҳиссақўшмоқда. Тарихий обидаларни таъмирлашда кулолнинг хизматлари катта. 1956 йилда Хивадаги Паҳлавон Маҳмуд мақбарасини таъмирлашда қатнашди. У гумбазнинг пастки қисми учун қадимги услубда зангори рангда кошинлар тайёрлаб берган. Улар ҳозирги кунда аввалгидек рангини йўқотмай турибди. Кулол яна кўҳна арк дарвозасининг икки минорасини таъмирлашда қатнашди.

Агарда, миллий маданиятга бошқа бир турдош ёки турдош бўлмаган маданият тазйиқ ёки зўравонлик билан курашса, у ҳолда унинг ривожланиши у ёқда турсин, балки барчаси ҳам инқирозга юз тутади. Бошқача қилиб айтганда, на у ёқлик, на бу ёқлик бўлмаган маданият юзага келади, кўп нарсалар унутилади. Чунончи, араб ёки муғул истилоси ерлик халқ маданиятини қориштириб ташлаган бўлса, рус, Европа маданияти, Туркистоннинг босиб олиши натижасида ерлик аҳоли истаса-истамаса - Рус Европа маданиятидан баҳраманд бўлган бўлса, советлар даврида араб алифбосининг энг аввало, лотин, кейинчалик кириллида (рус алифбоси)га зўрлаб ўтказилиши фан ва маданиятимизда, адабиёт ва санъатимизда, ўтмиш тарихимизни ўрганишимизда бу ҳудудларда касаначилик, хунармандчиликка маҳаллий шарт-шароитларнинг яратилишидаги сусткашлик салбий оқибатларга олиб келган.

Олинган натижалар. Туркистонда янги собиқ иттифоқ тузумининг ўрнатилиши, лекин унинг асосий принципларини бузилган ҳолда талқин ва амал қилиниши, жумладан, яқка ёки оилавий тартибда, меҳнат қилувчи хунармандлар ва амалий санъат вакиллари ҳамда хунармандчилик ширкатлари ходимлари хусусий мулк эгалари деб топилиши, уларга молия ташкилотлари томонидан жуда катта миққорда солиқ солиниши, уларни фаолиятининг меҳнат стажига ўтмаслиги, уларга қарилик нафақаси тўланмаслиги, яна шуни қайдқилиш лозимки, ҳатто баъзи бир сақланиб қолган яқка тартибдаги ёки оилавий хунармандлар, хусусий мулк эгаси деб топилиши эвазига, уларнинг мол-мулки ва дўконларининг мусодара қилиниши, ўзларини эса қувғин қилиниши халқ хунармандчилиги ва амалий санъатнинг илдизига болта урди. Бундай ноҳақликлар хунармандлар меҳнатини қадрсизлантирди ва уларнинг синишига олиб келди. Қатағонлик муносабатларига чидай олмаган хунар соҳиблари артель, фабрика ва заводларга ишга ўтиб кетишга мажбур бўлдилар.

Хулоса.

Миллий халқ хунармандчилигига, унинг амалий санъатига нисбатан ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий ожизлик эди. Чунки, дунёга довриғи кетган, халқ хунармандчилиги ва амалий санъатида дурдоналар яратган, халқни истъемол буюмлари билан таъминлаган, иш берган уста-шогирдлар, хунармандчилик ва амалий санъат мактабларининг номи ана шундай қабихлик ва ожизлик эвазига тобора ўса бошлади. Оқибатда, жаҳонга машҳур Туркистон гиламлари-ю, нақшиндор усталари, зарғалик буюмлари-ю - тарихий ёдгорликлари, чинни идишлари-ю - шоҳи сўзаналарини, музей ёки шахсий тўпланма (коллекция)ларда учратиш мумкин, холос.

Тавсиялар.

Маълумки, Ўзбекистонда сўнгги йилларда аҳоли бандлигини таъминлаш мақсадида касаначилик ва хунармандчиликка катта эътибор қаратилмоқда.

Айни пайтда хунармандчилик Республика “Хунармандлар” уюшмасига жипслаштирилиб, уларнинг фаолиятини янада ривожлантириш мақсадида кенг имкониятлар яратиш имконини беради.

Жумладан:

- Ўзбекистон халқ усталари ҳамкорлигида хунармандчилик мактабини очиш ва иқтидорли ўқувчиларни жалб этиш;
- таълим жараёнида ўқувчи шахси хунармандчилик касбини такомиллаштиришда узвийлик ва узлуксизликни таъминлаш;
- ўқувчиларнинг психологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда хунармандчилик дарсларини шакллантиришга қаратилган машғулотлар ташкил этиш.

Адабиётлар

1. Булатов С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. – Тошкент: “Меҳнат”, 1991. Б.37.
2. Сергеев Б. Ўзбекистонда мискарлик. – Тошкент: “ЎзССР Давлат бадиий адабиети”, 1960. Б. 66-68.
3. Пещерева Е.М. Гончарное производство Средней Азии. - М.: “Просвещение”, Л., 1959.Б.54.
4. Развадовский В. Опыт исследования гончарного и некоторых других кустарных промыслов в Туркестанском крае. – Ташкент: Китобда нашриёт кўрсатилмаган, 1916. С.74-75.
5. Ташходжаев Ш.С. Художественная поливная керамика Самарқанда. IX - начало XIII вв. – Ташкент: “ЎзССР Давлат бадиий адабиети”, 1967. С.95-97.
6. Рахимов М.К. Народные традиции в современной художественной керамика Ўзбекистана. - Ташкент, 1964.С.42-43.
7. Бойтуллаев Р. Соҳибқирон даврида хунармандчилик // Тошкент окшоми, 2004 йил 7 апрель.

Азамат САИДОВ

Самарқанд давлат чет тиллари институти
педагогика ва психология кафедраси мудири,
педагогика фанлари номзоди, доцент

ЁШЛАР ЎРТАСИДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСТУВОР ВАЗИФА СИФАТИДА

Мақолада ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзи психологиясини шакллантириш устувор вазифа сифатидаги мақсад ва йўналишлари баён этилган. Шунингдек, мақолада соғлом турмуш тарзининг психологик, тиббий, маънавий-маърифий асослари ва саломатлик психологиясини шакллантиришнинг ижтимоий-психологик муаммолари ҳамда бу борадаги тавсиялар ўрин олган.

Таянч сўзлар: Ёшлар, соғлом авлод, соғлом турмуш тарзи, соғлом турмуш тарзи психологияси, оилада соғлом турмуш тарзини шакллантириш, саломатлик, билим ва кўникмалар, тиббий психология, маънавият, саломатлик психологияси.

В статье изложены цели и направления формирования психологии здорового образа жизни у молодёжи в качестве приоритетной задачи. Наряду с этим, в статье раскрываются психологические, медицинские, духовно-просветительские основы и социально-психологические проблемы формирования психологии здорового образа жизни.

Ключевые слова: молодёжь, здоровое поколение, здоровый образ жизни, психология здорового образа жизни, формирование здорового образа жизни в семье, здоровье, знания и навыки, медицинская психология, духовность, психология здоровья.

The article sets out the goals and directions of the formation of the psychology of a healthy lifestyle in young people as a priority. Along with this, the article reveals the psychological, medical, spiritual and educational foundations and socio-psychological problems of the formation of the psychology of a healthy lifestyle.

Keywords: youth, a healthy generation, a healthy lifestyle, the psychology of a healthy lifestyle, the formation of a healthy lifestyle in the family, health, knowledge and skills, medical psychology, spirituality, health psychology.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда адолатли демократик жамият бунёд этиш бош мақсад килиб белгиланди ва бу мақсад сари изчил қадамлар кўйилди. Бунда инсон манфаатлари ва ҳақ-хуқуқларини тўлиқ ҳисобга оладиган, унинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган энг адолатли ижтимоий макон бўлмиш фуқаролик жамиятини қуриш борасида ҳам муҳим натижаларга эришилди.